

1968 er historie

Af Claus Leggewie

Oversat af Jens Ellekær

Kilde: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B22-23, 2001, Bundeszentrale für politische Bildung

Aus Politik und Zeitgeschichte udgives af den tyske Forbundscentral for politisk dannelse (*Bundeszentrale für politische Bildung*) som et tillæg til ugeavisen *Das Parlament*. Med forbundscentralen egne ord har udgivelsen til formål at ”offentliggøre videnskabeligt baserede, alment forståelige bidrag til samtidshistoriske og socialvidenskabelige temaer såvel som til aktuelle politiske spørgsmål. Tillægget er et forum til diskussion, en indføring i komplekse vidensområder og tilbyder en afbalanceret blanding af grundlæggende og aktuelle analyser.”

Claus Leggewie, Dr.disc.pol., født 1950; professor for politikvidenskab ved Justus-Liebig-Universität i Gießen, fellow ved Remarque Institute ved New York University

I påsken 1968 talte man om borgerkrigs-lignende tilstande i Tyskland, da et attentat mod Rudi Dutschke udløste en militant blokade mod Axel-Springer-Forlaget.¹ Biler, der blev stukket i brand, tydede på en omvæltning i Forbundsrepublikken, som i tilbageblik forekommer at være en stærkt forsinket proces af politisk, social og økonomisk modernisering, og som alt i alt regnes for at være lykkedes. Ikke kun klæbede der sig det meget omtalte ”mug fra 1000 år” under kapperne på en del professorer, altså en brun eller på anden måde belastet fortid; så godt som alle institutioner råbte på fornyelse. Derfor stod en slags efter- eller omformning af den Anden Republik på dagsordenen, hvortil hørte en ærligere omgang med fortiden.²

1. Til dokumentation af begivenhederne og den teoretiske baggrund for 1968 se Wolfgang Kraushaar, *Frankfurter Schule und Studentenbewegung. Von der Flaschenpost zum Molotowcocktail 1946 bis 1995*, 3 Bde., Hamburg 1998.

Oversætters anmærkning: Se også W. Kraushaars artikel *68-bevægelsens tankemodeller* på www.ellekar.dk

2. Se Claus Leggewie, *Der Mythos des Neuanfangs - Gründungsetappen der Bundesrepublik Deutschland: 1949 - 1968 - 1989*, i: Helmut Berding (red.), *Mythos und Nation*, Frankfurt/M. 1996, s. 275 ff.

Den yderst kritiske omgang med fortiden var en tysk specialitet, men ”værdiforandringen” ramte næsten alle udviklede samfund. Også samfundet i USA, fra hvis vestkyst revolten var udgået, og ”bedstefædrene i Frankrig”, hvor revolten nåede sit højdepunkt i Paris’ maj, skulle forynges. Kun få lande gik fri, og derfor betegner tallet ’68 en ægte verdensrevolution, som i dag lader sig forstå i global sammenhæng.³ Enkelte ”fantaster”⁴ ville endnu engang sætte Stormen på Bastillen i scene, men det, der fulgte, var snarere en subkulturel erosion af den gamle verden, ikke det ønskede politiske systemskifte eller endog overvindelsen af den kapitalistiske orden. Om end studenter og skoleelever forklædte sig som proletarisk avantgarde, og nogle arbejderledere atter drømte om ekspropriering, så markerer året 1968 den definitive overgang til postindustrielle og postsocialistiske forhold.⁵

Så meget mere forbavsende er det, hvor holdningspacifistisk man i dag atter vender sig mod begivenheden. Barrikadekæmpere anvender som bekendt sjældent kun fredelig-legale midler. Dengang anså mange ”vold mod ting” for passende, og nogle forekom situationen så tilspidset, at de også ville tage ”vold mod personer” med i købet. Hvor et sådan letsind kunne føre hen, viser blodsporene efter de venstreterroristiske grupper i især de lande, som havde tabt Anden Verdenskrig og led under deres fascistiske fortid: Tyskland, Italien og Japan. Men den overvejende del af den udenomsparlamentariske opposition (*Außerparlamentarische Opposition*, APO) veg tilbage fra denne morderiske konsekvens af radikale verdensforbedringsfantasier og tog i stedet del i en proces, som en mentor for

3. Se Carole Finketal. (red.), 1968. *The World Transformed*, Washington, D. C. o. a. 1998; Robert V. Daniels, *Year of the Heroic Guerrilla. World revolution and counterrevolution in 1968*, Cambridge, Mass. o. a. 1996; Claus Leggewie, 1968 - Ein transatlantisches Ereignis und seine Folgen, i: Detlef Junker (red.), *Die USA und Deutschland im Zeitalter des Kalten Krieges. Ein Handbuch*, Bd. 2, 1968-1990, Stuttgart 2001, s. 632-643.

4. Som enragés (af *en rage* = i raseri) betegnede man de protesterende i Frankrig, se Edgar Morin/ Claude Lefort/ Jean-Marc Coudray, *Mai 1968: La brèche: Premières réflexions sur les événements*, Paris 1968.

5. Se Claus Leggewie, 1968: Ein Laboratorium der nachindustriellen Gesellschaft? Zur Tradition der antiautoritären Revolte seit den sechziger Jahren, i: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 20/88, s. 3-15.

APO i tilbageblik har betegnet som ”fundamental liberalisering”.⁶

Det vil sige: Ud af et angreb på det angiveligt ”formelle demokrati”, der blev foretaget, for at forhindre et formodet tilbagefald til den autoritære stat, fremstod det vestlige demokrati i sidste ende med styrket legitimation og deltagelse fra netop den afstandstagende ungdom og netop i den Tyske Forbundsrepublik. Selv de, de havde koketteret med gadevold, blev for det meste fredselkende og loydlige tjenestemænd, erhvervsdrivende, lærere, videnskabsmænd, meningsdannere, politikere og politiske rådgivere. Omskiftelige biografier og besynderlige karrierer blev kendt – ikke mindst gennem de meddelsomme aktører fra ’68 selv (hvilket ofte har kedet de yngre) -, da disse stod i spidsen for reformregeringer, der var vokset ud af tressernes protest og de efterfølgende bevægelser for kvindefrigørelse, miljøbeskyttelse og afrustning. En Vietnam-krigsmodstander blev præsident i USA, eks-trotskister rykkede frem på de højeste niveauer i den franske statstjeneste, og en tidligere gadeaktivist blev udenrigsminister i det forenede Tyskland. Således forløber historien, og så godt som ingen tog notits af quislinger som for eksempel den populære tv-vært, der oplyste, at han også havde rørt bevidsthedsudvidende stoffer ud i sin te.

Kommer der nu et puritansk modslag, en revanchens time? Det kan man vanskeligt forestille sig. For selv de uforsonlige er i indstilling, mentalitet og politisk stil prægede af den omvæltning, som de fordømte som syndefald: De amerikanske neokonservative, der løb storm mod ægteskabsbryderen Clinton, kunne have hentet deres metoder til provokation og tilsværgning fra *Students for a Democratic Society* (SDS), og nøjagtigt som hashrebellerne fra dengang skelner de ikke mellem private og offentlige anliggender. Dele af den konservative presse i Tyskland forvrænger protestbevægelsens historie; herunder anvender de helt igennem – i øvrigt nøjagtigt som reklame, showbusiness og e-commerce – den rebelske tone og de manipulerende teknikker, som man uden videre ville kunne føre tilbage til ”kulturrevolutionen”. Og selv Unionens partiformænd,

6. Jürgen Habermas, Interview, i: *Frankfurter Rundschau* 11.3. 1988; se også samme, *Protestbewegung und Hochschulreform*, Frankfurt/M. 1969.

der krævede ”bod” af Joschka Fischer – som jo havde tilstået – for hans gadeslagsmål, erken-der, at de selv kan takke de indirekte følger af en ”kulturrevolution” ved navn ’68 for deres poster.⁷

Da Jürgen Habermas blev spurgt, hvad der var blevet tilbage fra de gloriose år, svarede han ironisk: (Rita) Süßmuth.⁸ Hun personificerer CDU’s moderate feminisme og det forhold, at det i mellemtiden er blevet umuligt også for et konservativt parti blot at være patriarkalsk og reaktionært. Og hvad angår den tidligere for- kvinde for Forbundsdagen gælder også mutatis mutandis for Angela Merkel, den første kvinde i spidsen for et folkeparti, også selv om der ikke fandt nogen studenterrivolte sted i det tidligere DDR, og ”1968” dér snarere associeres med nedkæmpelsen af ”Prag-foråret” og afslutningen på enhver ”socialisme med menneskeligt ansigt”.⁹

For de yngre er det alt sammen allerede ”gammel historie”. Hvorfor skal de netop nu konfronteres med et nærmest uappetitligt ”fortidsopgør”? Den politiske instrumentalisering og forsøget på at gøre det rød-grønne regeringshold ansvarlig for sine ”ungdomssynder”, er ikke til at overse: Efter den af de amerikanske neokonservative afprøvede recept for *culture wars*¹⁰ vender politikere og publicister ”bløde temaer” (nationalstolthed, socialistiskkræk og angsten for for mange fremmede) mod den ambivalente arv fra ’68, hvor- med de, i mangel af tydelige forskelle mellem de politiske lejre, puster til indgroet nag og lader fjendebilleder genopstå. Men tungere vejer den rene tidsmæssige afstand til ”begivenhederne” og dermed det nylige generationsskifte, hvor- ved historiseringen af 1968 er sat ind på en bred front. Da også professionelle historikere deltager i denne,¹¹ indtræder der forhåbentlig en saglig-

7. Jf. Antje Volmer i en replik til Angela Merkel i mødet i den tyske Forbundsdag 18. 1. 2001, cit. i: *Süddeutsche Zeitung* (SZ) 19.1. 2001; se også Florian Illies, i: *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 19.1. 2001 og Joachim Willms, i: SZ 20.1. 2001.

8. Se J. Habermas (note 6); envidere Barbara Sichtermann, *Der Feminismus der CDU*, i: Helmut Dubiel (red.), *Populismus und Aufklärung*, Frankfurt/M. 1986, s. 153 ff.

9. Se også Paul Berman, *A Tale of Two Utopias. The political journey of the generation of 1968*, New York 1996.

10. Se Todd Gitlin, *The Twilight of Common Dreams. Why America is wracked by culture wars*, New York 1995.

11. Se Axel Schildt (red.) *Dynamische Zeiten. Die 60er Jahre in den beiden deutschen Gesellschaften*, Hamburg 2000;

gørelse, som under alle omstændigheder forsvarligt mistror erindringerne om tildragelserne hos de involverede øjenvidner og metodisk piller dem fra hinanden.

Den egentlige gevinst ved den allerede afkølede opgørdebat omkring "Joschka Fischers vilde år" kunne ligge i, at noget af den enorme sindsbevægelse, som uden tvivl kendetegnede bruddet i 1968, bliver formidlet. Den udvikling, der fulgte med dette, var kun den side af medajlen, som i dag stikker i øjnene som et velgørende moderniseringsspring. Fornuft og subversion stod imidlertid i et spændingsforhold, og 68'ernes politiske eksistentialisme levede i mindre grad på den (ofte misforståede) Kritiske Teori end af pop og den subkulturelle undergrund. Den mere eksakte historieskrivning over disse år skal følgelig fremhæve oprørets eruptive og risikable punkter og dermed imødegå det indtryk, at en revolte er så harmløs som en lukket sikkerhedsnål, der forbinder en gammel og en ny verden. I virkeligheden var det en skarp kniv, under kastet af hvilken hverken bane eller træffepunkt var forudseelige.

I den betragtning var '68 et surreelt *chok*, et øjeblik af vilkårlighed og en breche i "historiens skrækkelige fatalisme".¹² Fortiden skulle ikke videreføres, ligesom den deri anlagte fornuftige fremtid ikke skulle frembringes. Men allerede med rationaliseringen af dette forsøg på befrielse, som socialdemokratiske forvaltere og neokommunistiske kadre tog fat på umiddelbart efter 1968, satte banaliseringen af oprøret ind. Det er i dag omgivet af en skinhellighed, hvori modstandere og de, der drager fordel af det, overgår hinanden i moraliseren. Denne affærdigelse lå allerede i selve revolten, da den begav sig på en march gennem institutionerne, som den

Wolfgang Kraushaar, *Neunzehnhundertachtundsechzig als Mythos, Chiffre und Zäsur*, Hamburg 2000; Ingrid Gilcher-Holtey (red.), *1968 - vom Ereignis zum Gegenstand der Geschichtswissenschaft*, Göttingen 1998 (Geschichte und Gesellschaft, Sonderheft 17).

12. Georg Büchner, brev til Wilhelmine Jaegle, november 1833, cit. i: Josef Jansen (red.), *Georg Büchner Dantons Tod*, Stuttgart 1990, s. 60. En ansats orienteret mod surrealisme henholdsvis situationisme forsvares af Karl-Heinz Bohrer, 1968: Die Phantasie an die Macht? Studentenbewegung - Walter Benjamin - Surrealismus, i: I. Gilcher-Holtey (note 11), s. 288-300; samme, "Fantasie, die keine war", i: *Die Zeit* 8. 2. 2001.

aldrig kunne finde igennem. Her åbnede afgrunden sig til "Baader-Meinhof-Bandens" rene polit-kriminalitet, som knap gav plads til den udbredte fortvivlelse over det mislykkede ønske om individuel lykke og kollektiv retfærdighed.

Man kan karakterisere 1968 som en lykkeligt mislykket revolution, når man ikke lader dens to slagsider ude af betragtning: Ud af de anti-autoritære, venstreorienterede grupperinger opstod der en militant indstilling, som let kom ud af kontrol; på den anden side fremkaldte et oplyst bureaukrati illusionen om den perfekte organisation og den rationelle planlægning. Disse "to liner", som egentlig var helt uforenelige, krydsedes lige netop dér, hvor - på ironisk vis og mod alle intentioner - kun en løssluppen kapitalisme var blevet tilbage. 1968 er historie. Og historien - det er en af de få sikre ting, man kan udlede af den - gentager sig ikke. Og hvor det i tilfældet med "68" er blevet forsøgt, er der, i overensstemmelse med Karl Marx' berømte udsagn, opstået en farce. Men hvad angår de tilsyneladende manglende udveje og alternativer til den aktuelle, neoliberale verdensorden, kunne man kættersk spørge, hvem den derved udløste vrede vil rette sig mod. Det er for tiden de "skønne kunster", der udtrykker sig mest radikalt: På teatret, i litteraturen, i multimedial performance og generelt i konceptuelt kunst, i undersøgende journalistik og i politiserende kultursektioner i de landsdækkende aviser artikuleres i en påfaldende fylde oprør og fortvivlelse, forbandelse og revanche, og der dannes kim til aktioner og bevægelser, som vil gøre den opmærksomme iagttager lydhør.

Sådanne tendenser kan næppe sammenknyttes overilet. En del synes at ville fremme patologiske ansatser til civilisationens selvødelæggelse og kultiverer en "depressiv" forestilling. Andre bestræber sig på en rehabilitering af "seriositet" mod en kultur, der er kendetegnet ved jagt på oplevelser, permanent ironi og underholdningsboom.¹³ Denne divergens er vanskelig at samle

13. Som eksempler kann nævnes på den ene side den brede interesse for Michel Houellebecq's romaner "Udvidelse af kampzonen", Borgen 2002, og "Elementarpartikler", Borgen 2001, muligvis i Projekt "Kapitalismus und Depression" ved Berliner Volksbühne, endvidere nu også Thomas Steinfeld (red.), *Das Phänomen Houellebecq*, Köln 2001, og på den anden side pamfletten af Jediah Purdy, *For Common Things. Irony, Trust, and Commitment in*

til en generationsenhed; den lange 68-bølges kulturelle hegemoni har bidraget til, at de efterfølgende alderskohorter enten forholder sig som passive tilskuere eller som bevidst generationsabstinente, der tager afstand fra ethvert kollektivt navn. I mellemtiden er etiketterne nærmest væltet ind – fra Generation X over Generation Golf til Generation @, og stillet over for de ny ubehag kunne man nok føle sig erindret om revolten i tresserne, på hvis tærskel selv de klogeste samtidsdiagnostikere kom til den slutning, at den daværende ungdom ikke havde andet til fælles end en helt igennem upolitisk holdning. De tilsyneladende uforenelige positioner i den seneste, decideret postmoderne samfundskritik har frem for alt ét til fælles: de vil gøre en ende på de overhalede attituder og brudte løfter fra '68.

Også selv om historien nok ikke gentager sig på ny, er den i mange henseende ufuldendte modernisering i verdensmålestok ikke uden politisk modstykke, ja modstand. Indledningsvis næsten ubemærket, har der i mellemtiden dannet sig en global bevægelse for en mere retfærdig og holdbar variant af globaliseringen, som hverken helt og holdent knytter sig an til tidligere sociale bevægelser historiske revolter, men heller ikke bringer sig i en erklæret modsætning til disse.¹⁴ Analyserer man de allerede erkendelige karakteristika for denne protestbevægelse, hvis tilhængere mod bedre viden affærdiges som "anti-globalister", falder betydelige overensstemmelser og væsentlige forskelligheder i øjnene: Atter spiller gadeprotest og offentlig manifestation, således som de udgik fra massestormløbet mod WTO-konferencen i Seattle i december 1999, en central rolle, og på ny er størstedelen af bevægelsen forpligtet af idealerne om ikke-voldelig modstand, mens "autonome" grupper i ly af dem atter forsøger sig med vold. Massemedierne kaster sig over dette med den opmærksomhed, som atter ivrigt og succesfuldt bliver søgt og udnyttet af aktørerne, men disse massemedier bliver nu

også kontrasteret af et globalt forbund af alternative medier med en højere grad af refleksion og egenaktivitet. Den transnationale bevægelse savner ikke idoler (som "subcommandante Marcos", lederen af Zapatistas, en mexicansk guerillabevægelse), akademiske faderfigurer (som den amerikanske lingvist Noam Chomsky og den franske sociolog Pierre Bourdieu), martyrer (som den franske bondefører Joseph Bové) og stjerner (som den canadiske publicist Naomi Klein), men i det store hele virker den mere egalitær og bevidst uden ledelse. Hertil kommer et decideret ideologifjernet, et pragmatisk mobiliseringskoncept, som formår at indstille sig på det postmoderne "risikosamfunds" betingelser, og et teorirepertoire, i hvilket neomarxistiske positioner kun spiller en marginal rolle. I forgrunden står nu praktiske spørgsmål om kønnenes ligeberettigelse og genskabelse af det naturlige livsgrundlag. De indledningskridt, som de internationale organisationer har indledt med henblik på denne bevægelse, stiller muligvis en ny etape i selvmoderniseringen af det moderne samfund i udsigt; hvorvidt der også atter udkrystalliseres motiver om brud og projekter om et "andet liv", vil tiden vise.

America Today, New York 1999, und analoge kommentarer mod die pathosallergien fra Europa.

14. Se Claus Leggewie, David gegen Goliath: Seattle und die Folgen, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 48/2000, s. 3-4. En interessant henvisning til og balance for 1968 er bidraget af Werner Graf og andre unge medlemmer af Bündnis 90/Grünen "Joschkas Nachwuchs, oder: Was sind die Themen der 68er heute noch wert?", i: *Frankfurter Rundschau* 2.4. 2001.